

Percepce domova u potomků vietnamských imigrantů

Kristýna Sataryová

Abstract

The thesis elaborates the topic of territorial identity on the descendants of Vietnamese immigrants' example in the Czech Republic. The goal is to find out what teenage generation of Vietnamese considers their home and is to understand the process having led to it. The issue is connected with the term of identity with focus on the ethnic and territorial extent. Also social constructivism paradigm has here been outlined where principles of working with identity base from. The thesis reaches from the history of Vietnamese arrival into the Czech Republic till present day and the second generation. These are in fact Vietnamese students at the age of 21 – 29, who have spent most of their lives here. Either they have arrived with their parents as children or were already born in the Czech republic. Narrative interviews were carried out as part of a biographical research with representatives of given generation, during which the question about relation of an individual to ethnicity and home was monitored. The conclusion summarizes essential findings of research analysis and field data interpretation underneath.

Key words

Narrative, Vietnam, biographical research, ethnic identity, territorial identity, home, Vietnamese descendants, Vietnamese immigrants, minority, generation.

Úvod

Historie vietnamské přítomnosti v České republice má již více než padesát let, a přesto život a kultura této skupiny není široké veřejnosti dostatečně známa. Povětšinou je vietnamské obyvatelstvo spojováno se stereotypním obrazem obchodníka s nekvalitním zbožím. V průběhu času se rozšířil na majitele večerky či nehtového studia. Ani média k lepšímu poznání vietnamských sousedů nepřispívají. Ve většině případů se jednostranně soustředí na nelegální činnost některých příslušníků z tohoto etnika.¹

Pro pochopení současné situace mladých Vietnamců je důležité se alespoň rámcově seznámit s historií vietnamské migrace do ČR. Vietnamští občané se do tehdejšího Československa dostávali již v době socialismu díky československo-vietnamským mezistátním smlouvám, které vytvářely podmínky pro jejich řízenou migraci do země za účelem získání odborného vzdělání a praxe zejména v technických oborech. To vše se dělo v duchu socialistické solidarity k válkou zpusťosené a ideologicky spřátelené zemi. Praktikanti zde pobývali pár let a po dokončení studia, praxe či obojího se vraceli zpět do země původu, aby mohli

¹ BROUČEK, S. *Český pohled na Vietnamce: mediální obraz Vietnamu, Vietnamců a vietnamství*, s. 83

příspěť k budování své vlasti. Před sametovou revolucí začalo docházet k zneužívání situace na obou stranách.²

Nejdůležitějším mezníkem v migraci z Vietnamu do Československa a následně do České republiky je bezesporu rok 1989, neboť do migrace již nezasahoval stát, ale migranti se rozhodovali podle svého. Významné postavení nabyli ti, co měli s Československem předrevoluční zkušenost a ovládali český jazyk. Za nimi pak přicházeli příbuzní a známí, kteří také chtěli zlepšit svou finanční situaci. Smysl svých ekonomických aktivit vidí Vietnamci žijící v ČR v tom, že jim umožňují finančně zabezpečit své děti a postarat se o rodiče, kteří zůstali ve Vietnamu.³

Českou republiku si Vietnamci vybírají kvůli mýtům udržovaným v povědomí lidí. Venkovské oblasti Vietnamu sužované bídou pak rekrutují jedince, kteří jsou ochotni vycestovat do zahraničí a zabezpečit tak rodinu. Mýtus o bohatství a luxusním životě v zahraničí a tedy i ČR živí jak stát, který má zájem o vývoz svých občanů kvůli přelidnění a sociálním problémům, tak i samotní Vietnamci, kteří se ze zahraničí vrací na návštěvy a přivázejí okázalé dárky. Tito lidé o svých problémech a stinných stránkách života v zahraničí raději pomlčí, aby si zachovali „image“ a nemuseli přiznat, že peníze vydělávají pomalu a těžce. Místo toho hovoří spíše o dobrých zkušenostech. Zároveň si mohou dovolit více utrácet, jelikož ve Vietnamu má česká koruna mnohem větší kupní sílu. Příbuzní si přitom neuvědomují, že život v ČR je mnohem nákladnější a peníze nemají tu samou hodnotu jako v jejich zemi.⁴ Tento poznatek se ukázal i v rámci výzkumu. Informátorka Helena⁵ vypověděla:

„Já když jsem byla ve Vietnamu, tak všichni: ‘jéé a v Čechách, to se musíte mít. Tam to musí být krásný.’ Jo oni to opravdu vidí prostě jako úpl... – oni třeba nevidí, že Vietnamci, co tady žijou prostě dřou celý den jako ve Vietnamu, ale jako dřou, fakt dřou, živí ještě navíc rodinu ve Vietnamu. Což dělaj i mů rodiče, že vždycky to, co vydělaj během roku, tak to poslali do Vietnamu. Takže mů strejdové si za to postavili nověj barák, novou koupelnu, novou kuchyň a tamten si todleto a tamta si todleto.“

Dospělí Vietnamci, kteří nemají zkušenost s Československem před rokem 1989 a nenaučili dostatečně česky, jsou vůči majoritní společnosti spíše uzavření. Jazyk se zde pro-

² BROUČEK, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. [online] Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 15. 9. 2013] 119 s. (PDF) Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf>, s. 19.

³ BROUČEK, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. [online] Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 15. 9. 2013] 119 s. (PDF) Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf>, s. 20.

⁴ PECHOVÁ, E. *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. [online] Praha: La Strada Česká republika, o. p. s., 2007. [cit. 12.11. 2013] (PDF) Dostupné z: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Zprava_migrace_Vietnam.pdf>., s. 19.

⁵ 23 let, narozena v ČR

jevuje jako silná bariéra integrace do společnosti. Často ani necítí potřebu učit se česky kvůli zprostředkovatelskému servisu, který ve vietnamské komunitě funguje a který obstarávají lidé se zkušeností z doby před revolucí. Tržnice a vietnamské velkoobchody a velkosklady nejsou pouze obchodními ale i mediálními, kulturními a komunitními centry, kde můžeme nalézt cestování kanceláře, významné podnikatelské subjekty i neziskové organizace, jazykové kurzy, kanceláře právního poradenství, restaurace apod. Vietnamec neovládající český jazyk si tak mnoho služeb může nechat vyřídit od těchto zprostředkujících institucí.⁶ Český etnolog Stanislav Brouček vysvětluje, jak vietnamští imigranti v první generaci pojmají svůj pobyt v České republice: „Výraznou složkou každodenního života je pak stav provizoria v oblasti bydlení, volného času atd. Přestože přibývá těch, kteří se rozhodli pro trvalou existenci v ČR, fenomén provizoria výrazně poznamenává jejich chování ve všech oblastech života.“⁷

Kromě starousedlíků a vietnamských občanů, kteří přišli v 90. letech nejčastěji na popud příbuzného či známého se dále v České republice vyskytují slabě zakořenění nově příchozí, kterým se mezi Vietnamci přezdívá „ga“ („drůbež“, ve smyslu „balíci“) nebo „thóc“ („zrnko rýže“ protože jde většinou o chudé rolníky představující dno ve vietnamské vystěhovalecké hierarchii), kteří přišli hlavně po roce 2000. Tito lidé mívají horší životní úroveň než výše zmíněné skupiny, protože valná část se sem dostala přes zprostředkovatelskou pracovní agenturu ať už oficiální či neoficiální a zadlužila se. Za cestu této organizaci zaplatí od 6 500 do 14 000 dolarů, proto často musí ve Vietnamu prodat nemovitosti nebo se složí široké příbuzenstvo. Tito migranti pocházejí převážně z ekonomicky slabších a méně vzdělaných vrstev obyvatelstva.⁸

Ekonomičtí migranti vietnamského původu pojmají svůj pobyt v ČR často jako dočasný, protože přijeli pouze vydělat peníze, a poté mají v úmyslu vrátit se do svého domova – Vietnamu. Někteří Vietnamci se skutečně po několika letech spoření vracejí. V takovém případě nezřídka přenechávají své firmy v České republice a dále je udržují v chodu členové rodiny nebo nově příchozí příbuzní a známí z Vietnamu. Tato dočasnost je ale v mnoha případech fiktivní, jelikož zde žijí kupříkladu již dvacet let, založili si firmy a rodiny, které nechtějí opustit. Se svým domovem ve Vietnamu udržují kontakt, často posílají peníze příbuzným. Když si to mohou dovolit, jezdí na návštěvy do „staré domoviny“ a lze tedy říct, že

⁶ ČERNÍK, J., IČO, J., KOCOUREK, J. *S vietnamskými dětmi na českých školách*, s. 106 - 109

⁷ BROUČEK, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. [online] Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 15. 9. 2013] 119 s. (PDF) Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf>, s. 7.

⁸ NOŽINA, M. a KRAUS, F. *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře: případ České republiky*, s. 38

se jedná o transnacionální migranty⁹, kteří propojují původní domov s bydlištěm v nové zemi. Jejich děti navštěvují české školy, nepocítují již tak silné vazby na Vietnam a rozhodně pro ně život v České republice nepředstavuje pouze dočasné období. Navíc někteří Vietnamci, kteří se pokusili vrátit do Vietnamu, zjistili, že si na život v ČR natolik zvykli, že se již nedokážou adaptovat na svůj předchozí život v zemi původu. „*Nacházeli svá rodinná pouta rozbitá, cítili se v sousedských společenstvích vykořenění, protože je tam lidé považovali za „povýšence“, „zbohatlíky“ atd. Někteří z nich se opět vrátili do České republiky.*“¹⁰

V souvislosti s mladou generací se někdy skloňuje poněkud kontroverzní sousloví: „banánové děti.“¹¹ Na toto téma natočil Martin Ryšavý v roce 2010 i stejnojmenný dokumentární film, kde mladí lidé vietnamského původu odkrývají své problémy se sladčováním odlišných kulturních zvyklostí ve svém životě. O tomto označení se zmínila i informátorka Aneta¹², když přemýšlela, kým je:

„...že Vietnamci jsou banánové děti. Já to nemám moc ráda tohleto přirovnání, ale je to pravda zase na druhou stranu. Fakt jsme jakoby zvenku žlutí, ale přemýšlení máme evropské, takže jsme fakt zvenku žlutí a uvnitř bílí. To mě teďka napadá, protože jsem to nedávno viděla a myslím si, že je to pravda, ale zase to není takovej ten symbol můj, že bych řekla: „jo to jsem přesně já.“ Jako to zase ne. Já nemám moc ráda to přirovnání – banánové děti – mně to nepřijde moc hezké to přirovnání. Že to není jakoby reprezentativní, víš co.“

Často se o vietnamské komunitě v ČR hovoří jako o uzavřené a nestojící o výraznější integraci do české společnosti. V současnosti však dospívá druhá generace, která má značně odlišné sebepojetí a životní preference. Tím, že se zde tyto děti narodily či přicestovaly s rodiči z Vietnamu v dětském věku a navštěvovaly české školy, prodělávají mnohdy nesnadnou cestu intenzivní integrace do české společnosti.¹³ S tím se také posouvá jejich přístup k etnické a teritoriální identitě¹⁴. To, co je v generaci rodičů jasné, tedy že jejich domovem je

⁹ Tento pojem se stal centrální pro teorie, jež tvrdí, že novým trendem soudobých procesů migrace je vznik transnacionálních sociálních polí, která propojují původní domovy a nová místa pobytu migrantů. Oproti nacionalistickým představám přistěhovalci nerezignují na udržování sociálních vztahů z místa původu ani se nezřikají svých původních identit. Tyto vzorce zároveň nemusí být formou odolávání vůči asimilačním tlakům. V teoriích transnacionální migrace jde spíše o odkrývání působení paralelních procesů, což je na jedné straně začleňování se do přijímající společnosti a udržování přes-hraničních sociálních vazeb na straně druhé. Tímto způsobem transmigranti budují a udržují současně dva domovy. Jejich životní svět tak propojuje dvě místa v již zmíněném transnacionálním sociálním poli, což je v opozici vůči těm interpretačním strategiím, které vidí současné globalizační procesy jen jako expanzi kapitalismu a západní modernity do zbytku světa. Srov. SZALÓ, Csaba.

Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich, s. 7–8

¹⁰ NOŽINA, M. a KRAUS, F. *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře: případ České republiky*, s. 47–48

¹¹ MARTÍNKOVÁ, Š. *Vietnamská komunita v Praze*, s. 36.

¹² 23 let, v ČR od necelých 5 let

¹³ ČERNÍK, J., IČO, J., KOCOUREK, J. *S vietnamskými dětmi na českých školách*, s. 103–110

¹⁴ Tento text bude s tímto pojmem pracovat ve smyslu sebenahlížení – osobní identity a příslušnosti – kolektivní identity. Zjednodušeně lze říci, že jde o to, jak člověk vidí sám sebe a stejně tak jak ho vidí druhí a jaký k nim má vztah. Tyto dvě roviny jsou navzájem v dialektickém vztahu. Jedna nemůže existovat bez druhé. Problematika

jednoznačně Vietnam, neboť tam strávili dětství, dospívání i část dospělého života a plně se socializovali do vietnamské společnosti, se u jejich potomků rozostřuje a stává a poněkud neurčitě.

V souvislosti s českou společností se v rámci různých šetření i teoretických studií často hovoří o tom, že je kulturně velmi homogenní, není nakloněna přijímání odlišných kultur a vlivů migrantů a že je poměrně dosti xenofobní, tedy že má z cizinců strach. Z toho pramení množství předsudků a neosobní chování vůči přistěhovalcům, kteří pořádně neovládají český jazyk a mají odlišné zvyky.¹⁵ Touto prací by autorka chtěla přispět k většímu porozumění a komunikaci mezi příslušníky obou národů, neboť právě obeznámenost může zmírnit strach pramenící z nejistoty a vytvořit tak prostor pro mezikulturní dialog.

Teoreticko-metodologické zakotvení studie

Tato práce, která se zabývá fenoménem teritoriální identity, si klade za úkol objasnit, jak potomci vietnamských imigrantů v České republice chápou svůj „žitý svět“¹⁶ a co pro ně znamená pojem „domov“. Tedy přispět k poznání teritoriální dimenze reality této generace, která internalizovala český žitý svět a v budoucnosti bude mít vliv na charakter zdejší vietnamské komunity stejně tak jako na potenciál multikulturního soužití v České republice obecně. Jde totiž o vhodné prostředníky pro komunikaci mezi tak odlišnými světy jako je ten český a vietnamský. Primární otázka tedy zní: *jaké hlavní faktory se podílejí na utváření jejich teritoriální identity?*

K dosažení cíle bylo využito kvalitativní výzkumné metody s použitím techniky narativního rozhovoru, jenž byl veden s informátory vietnamského původu řadící se do druhé generace, kteří strávili většinu života v České republice. Šlo o současné či bývalé studenty některé z vysokých škol. Mnohdy se těm, kteří se do České republiky přestěhovali v dětství

kou identity se tedy zabývá jak psychologie (tedy jejím vnitřním aspektem – jak vnímá člověk sám sebe), tak i sociální vědy, které kladou důraz především na vnější rovinu zaměřenou na pohled druhých lidí, jenž je nám víceméně vnucen.

¹⁵ ČERNÍK, J., IČO, J., KOCOUREK, J. *S vietnamskými dětmi na českých školách*, s. 112–113

¹⁶ Žitý svět neboli „Lebenswelt“ podle rakouského sociologa Alfreda Schütze není soukromý svět určitého jedince, ale je od počátku intersubjektivní, neboť jedinec se jednoduše rodí do světa druhých. Znamená to tedy, že sféra „My“ předchází individu. Důležité je uvědomit si, že se nejedná o každodennost, protože ta je jednou z mnoha podkategorií, které žitý svět vytváří (dalšími mohou být světy fantazie, vědy, snů, náboženské zkušenosti atd.). Jde však o realitu svrchovanou (paramount reality), na níž všechny ostatní stojí. Tato realita každodennosti (nebo také Schützem označovaná jako svět práce) není rovnocenným světem mezi jinými, ale je nadřazena nad ostatní sub-světy, kterým tvoří základ a které ji vždy předpokládají. Je to vrstva „Lebenswelt“, která není dominantně předmětem myšlení, ale jde o svět konání a orientace v něm, který máme jako lidé tendenci přijímat jako jednu provždy daný a nepochybný jej. Výjimečnost reality každodennosti mezi jinými světy tkví v tom, že jsme v ní neustále tělesně přítomni (i když například sníme a naše mysl bloudí po vzdálených místech), v jejím rámci můžeme komunikovat s jinými lidmi a svou tělesnou činnost můžeme tento svět proměňovat. Schütz k tomu říká: „*Lebenswelt objímá ještě více než každodenní skutečnost; je celkovou jednotou dílčích světů, jejich celkovým rámcem a horizontem vši možné zkušenosti.*“ Srov. NOHEJL, M. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*, s. 60–68

po pár letech strávených ve Vietnamu, říká „jedenapůltá generace“.¹⁷ Obvykle mají větší sklony ponechat si něco z vietnamské identity. Zatímco druhá generace, která se v ČR již narodila, bývá více „počeštělá“. Jelikož je však u jednotlivců často těžké rozlišit, kam by měl být dotyčný přesně zařazen, v této práci bude používán souhrnný termín „druhá generace“, pod nějž budou spadat jedinci narození ve Vietnamu i v ČR. Pomocí techniky sněhové koule (postupnému nabalování kontaktů skrze starší kontakty) bylo získáno osm informátorů, kteří souhlasili se spoluprací a byli ochotni zúčastnit se kvalitativní výzkumné techniky sběru dat – narativního rozhovoru. Věk informátorů se pohyboval od 21 do 29 let a sedm z nich se narodilo ve Vietnamu a přicestovali s rodiči do České republiky, když byli ještě děti.

Kvalitativní přístup (nebo také konstruktivistický, interpretativní či reflexivní), který byl využit v empirickém výzkumu práce, oproti kvantitativnímu neklade důraz na numerická data a kvantifikovatelné veličiny, ale na popis a interpretaci sociálních nebo individuálních lidských problémů, čímž se snaží dosáhnout komplexního, holistického obrazu zkoumané problematiky.¹⁸

Výzkumná technika využitá v této práci je známá jako zakotvená teorie (grounded theory). Vyvinuli ji sociologové Barney Glaser a Anselm Strauss coby soubor promyšlených, výslovně formulovaných a systematicky uspořádaných postupů pro analýzu dat a pro testování hypotéz vytvořených během výzkumu. Nesmírně důležité je udržet rovnováhu mezi tvořivostí a dodržováním vědeckých postupů. Příliš rigidní myšlení bez občasného odstupe od zkoumané látky může znemožnit rozpoznání objevu, proto je nutné udržovat si skeptický postoj (prověřovat jevy, které si myslíme, že už známe a bereme je za samozřejmé) a postupovat podle výzkumných postupů zakotvené teorie. Tato výzkumná technika střídá shromažďování dat s jejich analýzou (pomocí otevřeného, axiálního, selektivního kódování) a teorie se postupně vynořuje právě z těchto dat, přičemž se postupně zhutňuje a zpřesňuje.¹⁹

Ke sběru dat byla v rámci výzkumného projektu využita technika narativního rozhovoru (možno označit také za spontánní vyprávění, otevřený či hloubkový rozhovor), kdy zkoumaný subjekt není konfrontován se standardizovanými otázkami, ale je badatelem povzbuzován ke svému vlastnímu sebevyjádření prostřednictvím volného a nepřerušovaného vypravování – tzv. narace. Tato technika předpokládá, že existují subjektivní významové struktury, které vyplavou na povrch jen při volném vyprávění na dané téma, a schéma sběru dat pomocí otázek a odpovědí je nedokáže vyjevit.²⁰

¹⁷ ČERNÍK, J., IČO, J., KOCOUREK, J. *S vietnamskými dětmi na českých školách*, s. 172

¹⁸ HENDL, J.. *Úvod do kvalitativního výzkumu*, s. 12

¹⁹ STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, s. 15–17

²⁰ HENDL, J.. *Úvod do kvalitativního výzkumu*, s. 93

Na tento rozhovor se informant nijak systematicky nepřipravuje, neboť cílem narativního interview je znovuoživení vlastních prožitků v dynamickém proudu spontánního vyprávění. Minulé prožitky jsou vtaženy do přítomnosti a dochází tak k vrstvení zkušeností.²¹ Vyprávění příběhů neboli převádění zkušeností do orální podoby nutí vypravěče dávat svému životu smysl a koherentnost. Jinak by mu posluchač zkrátka nemohl porozumět. Jde vlastně o základní formu lidské komunikace, kdy se smysl vytváří skrze příběh.²²

Je důležité si uvědomit, že informantův příběh neodráží svět „tam venku“ jako zrcadlo. Tudíž místo nějaké univerzální historické pravdy se badatelé dostává informantova osobní vycházející z jeho zkušeností a z jeho úhlu pohledu. Je to subjektivní realita, která se z narativního interview vynořuje a která konstituuje identitu a vytváří smysluplný život.²³

Terénní výzkum

Terénní výzkum se uskutečnil v rozmezí přibližně jednoho roku v letech 2012 a 2013. V rámci biografické metody, která je chápána jako vhodný prostředek pro pochopení žitých světů a identit zkoumaných osob,²⁴ byly pořizovány narativní rozhovory s vybranými zástupci druhé generace vietnamského etnika.

První oslovenou informátorkou se stala badatelčina blízká osoba, která následně zprostředkovala další kontakty. Postupovalo se tedy technikou již zmíněné sněhové koule, kdy tipy na potenciální informátory byly získány rovněž díky entomologovi Jaroslavu Pickovi, který se zaměřuje na pomoc Vietnamcům především v oblasti poradenství a překladatelství.

Bezprostředně po každém interview byl proveden záznam o rozhovoru, kde byly zapísány údaje jako datum, čas a okolnosti setkání, výzkumníkovy pocity, informace o osobě informátora a také způsob navázání kontaktu. Pro zachování anonymity informantů byl pro každého vymyšlen pseudonym.

V získaném narativním materiálu identifikované kategorie jako jazyk, doba strávená ve Vietnamu nebo návrat do něj byly dále analyzovány a interpretovány a nyní se podíváme na ty nejdůležitější.

²¹ SCHÜTZE, F. Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf* (20)

²² ATKINSON, R. *The life story interview*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publication, s. 1

²³ RIESSMAN, Kohler C. *Narrative analysis*. Newbury Park: Sage Publications, s. 22

²⁴ SVOBODA, Michal. Biografická metoda v antropologii. *AntropoWebzin* [online]. 2007, 2-3 [2013-10-11]. ISSN 1801-8807. Dostupné z: <<http://antropologie.zcu.cz/biograficka-metoda-v-antropologii>>.

Etnická identita ve vztahu k době strávené ve Vietnamu²⁵

Z životních příběhů je patrné, že doba strávená ve Vietnamu má velký vliv na etnickou identifikaci informátorů. Dotazovaní, kteří v zemi svého původu strávili větší část dětství, k němu samozřejmě mají mnohem bližší vztah než ti, kteří se s rodiči odstěhovali do České republiky později nebo se zde narodili. Tento silný emocionální vztah k Vietnamu stál v úzkém propojení k samotnému pocitu příslušnosti k „vietnamství.“ Informátorka Hedvika²⁶ žijící ve Vietnamu ze všech dotazovaných osob nejdéle, uvedla, že se cítí být více Vietnamka. Její primární socializace a část sekundární probíhala ve Vietnamu. V ČR již získala spíše „nadstavbu“ pouze v rámci socializace sekundární. Zdejší pobyt a získání evropského vzdělání ji ale její původní vietnamské identitě vzdálilo a nyní se nachází někde na pomezí obou kultur.

„Ti, co sem přijeli v mladém věku jako já – tak já nevím. Třeba někteří se tady hodně přizpůsobili a pojali to Česko jako druhý domov nebo jako rovnou domov, ale pro mě tím, že jsem přijela až v těch jedenácti letech, tak já už mám vlastně vytvořené ty představy, kořeny, zvyky. Už to mám hotově v té hlavě. A to Česko mi přidává jenom ještě další poznatky, jenom další zkušenosti. Tím, že tady žiju hodně dlouho, tak si na to prostředí zvykám, ale že bych si tady připadala jako doma úplně volně, to ne. [...] Abych řekla i jak vnímám ten svět nebo ty rozdíly, tak doteď mám velké problémy se v tom pořádně orientovat, protože jsem se narodila ve Vietnamu, tak mám už nějak automaticky ve své krvi tu vietnamskou mentalitu, tu kulturu a přemýšlím jako normální Vietnamka. Ale vzhledem k tomu, že jsem přijela sem a chodila do školy nebo chodím do školy už víc než deset let, tak mám to evropské vzdělání, a to je zase naopak k té vietnamské kultuře. A mám dost často problémy, jestli se rozhodnout pro tu vietnamskou nebo tu českou, protože logicky, podle rozumu, je ta evropská kultura jistě

²⁵ Prožívání vlastní etnicity může být založeno na identifikaci s příslušným geografickým územím. Může stavět dále na národnosti, původu²⁵, rodině, kultuře a sub-kultuře, náboženství, jazyku, rase anebo jakékoli kombinaci výše zmíněných atributů. Jde o směsici abstraktních a behaviorálních charakteristik, které jsou dané pro určitou skupinu. Ústřední bývá kolektivní myšlenka společného původu. Srov. KLUSÁKOVÁ, L., ed. a ELLIS, Steven G., ed. *Frontiers and identities: exploring the research area* V kontextech urbanizovaných, industriálních a postindustriálních společností je vymezení etnických skupin daleko složitější. V „klasických“ konceptech se etnická identita odvozovala od objektivních reálií, ale v pojetí tzv. „nové etnicity“ může etnická identita vznikat bez objektivní základny čistě jako produkt vědomí a ideologie. Tomandl předpokládá, že etnicita se formuje na základě vztahů mezi majoritou a minoritami. Jedním z typů, který vymezuje v rámci své typologie je separativní etnicita, která soudí, že „oddělení“ etnické skupiny od ostatních je základním předpokladem k formování etnického vědomí. Etnické hranice (boundaries) ve svých pracích akcentuje norský sociální antropolog Fredrik Barth a tvrdí, že: „*etnické skupiny se jako organizované struktury od ostatních skupin liší tím, nakolik jejich členové užívají etnických identit při rozlišování sebe samých a jiných v procesech interakce.*“ Etnické hranice podle něj badatelé poskytuje žádoucí syntetický pohled, neboť etnickou skupinu nedefinuje komplex kulturních jevů působících v jejím rámci. Zmíněné hranice jsou především sociokulturní, i když v některých případech mohou mít i teritoriální podobu. Etnické identity tak vytvářejí hranice mezi „svými“ a „cizími“ příslušníky etnických skupin. Srov. BITTNEROVÁ, D., ed. a MORAVCOVÁ, M., ed. *Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*, s. 28–33

²⁶ 23 let, v ČR od 11 let

vyspělejší, hlavně to vzdělání – to myšlení je hodně vyspělé. Ale zase ta kultura, ta mentalita [vietnamská] je – já dokážu sama rozeznat, že některé zvyky jsou ne špatné, ale nejsou zrovna moc logické nebo nejsou zrovna příliš rozumné, ale vzhledem k tomu, že je to kultura, tak já to jenom automaticky akceptuju. [...] Jako víc mám k tomu Vietnamu, ale abych byla správná – úplná Vietnamka, to není, protože to evropské prostředí mě v tom trochu přerušilo nebo – takže ani ta úplná Vietnamka nejsem ani Češka – Evropanka ne. Něco smíšeného.“

Mladí Vietnamci, kteří se identifikují s Českou republikou, uvažují o své kolektivní identitě „My“²⁷ mluví v kontextu češství, přestože je plné přijetí této identity znesnadňováno vzhledovou odlišností. Deklarují, že jejich životy ovlivňují oba kulturní vlivy.

Helena:²⁸ „Uuuf – jako kdo se cítím. Já se cítím tak jako napůl. Zase to jako nedefinuju. Prostě se cítím jako já s tím, že jsem si vědoma toho, že mám vietnamské vnímání a mám i české vnímání. Často se mi stává, že říkám: ‚my Češi‘ a pak se zamyslím: ‚no já Češka, že jo.‘ [smích] Ted'kon jsme byli v Bosně a lidi se ptali: ‚odkud jste?‘ A já říkám: ‚z Čech, Češka.‘ A oni: ‚Češka???’ ‚Jo Češka.‘ ‚Néééé‘ [smích]. Jak říkám, domov – prostě jsem už zvyklá tady na Čechy na tu Českou republiku. Jak říkám, celý život tu žiju, mám tu český přátele, studovala jsem na českých školách. Mám jako český myšlení, líbí se mi čeští kluci, takže tak. Ale prostě zase vím, že tam mám i tu vietnamskou kulturu, že prostě nejsem stoprocentní Češka. Už jenom tím vzhledem! Když se podívám do zrcadla, tak se prostě nemůžu brát jako Češku, když vidím tu Asiátku. Ale prostě když se nevidím a komunikuju s lidma s českýma, tak úplně v pohodě: ‚no jasný! My Češi.‘ Bez problému: ‚u nás v Čechách.‘“

Kromě Hedviky, která se označila za „ztracené dítě,“ vnímali informátoři svou smíšenou identitu spíše pozitivně, i když většina prošla i obdobím, kdy jim jejich odlišnost přišla problematická. Z vyprávění narátorů tedy vyplynulo, že při konstrukci etnické identity je doba strávená v původní zemi zásadním faktorem.

²⁷ Podle německého religionisty Jana Assmanna se vlastní identita dělí na „Já“ a „My“, přičemž „Já“ se dále dělí na individuální a osobní. Individuální identita vyjadřuje vědomí vlastní nepřevoditelné svébytnosti a nenahraditelnosti. Jde o obraz, který si jedinec o sobě vybudoval a který zachycuje jednotlivé rysy, jež ho odlišují od všech ostatních. Osobní identita je naopak spojena se začleněním do společnosti, a proto jde o souhrn všech rolí, vlastností a kompetencí. Váže se na společenské uznání a zodpovědnost jedince. Oba aspekty identity „Já“ jsou kulturně determinované, protože individuace i socializace probíhají po kulturně předznačených dráhách. Jde tedy o společenský konstrukt a jedná se tedy o identitu kulturní. Zde Assmann upozorňuje, že se nemáme plést a myslet si, že identita „Já“ je kvůli svému spojení s tělesností jedince přirozená, zatímco identita „My“ je kulturní konstrukt. Konstruktem jsou totiž obě, přirozená identita neexistuje. Obraz, který si o sobě vytváří určitá skupina a s kterým se její příslušníci ztotožňují, je konečně ona kolektivní identita. Jde tedy o identifikaci ze strany zúčastněných individuí, protože nikdy neexistuje „sama o sobě“. Srov. ASSMANN, J. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, s. 116–118

²⁸ 23 let, narozena v ČR

Identita a touha někam patřit

Touha zapadnout do kolektivu, která se objevuje zejména na prahu dospívání, se u informantů postupně transformovala k návratu ke svým kořenům. Jeví se to tedy jako jakýsi etnický revival²⁹ v rámci jednoho života.

Aleš:³⁰ „*No takhle v pubertě jsem si myslel – ono to zní strašně divně, ale v pubertě jsem si myslel, že bych mohl být Čech. [...] ...je fajn, že jsme se tak rychle dostali do tý – že jsme mluvili česky, a že to pak šlo samo. [...] V té době jsem si opravdu myslel, že bych mohl nějak zapadat nějakým způsobem do té české komunity. Ale nevím, kdy se to nějakým způsobem změnilo. Myslím, že to taky bylo v té pubertě a zjistil jsem, že to asi není možný nebo jako – nevím, co mě odradilo, jestli to byli kamarádi nebo nějakým způsobem, (--)* ale jako byli odlišní ode mě poměrně dost. I přesto že jsem si myslel, že jsem vychovávaný nějakým způsobem tou školou nebo tak a přišlo mi, že byli odlišní pořád. A pak už jsem si asi řekl, že není úplně možný být opravdu Čechem. Zapadl jsem tady mezi tu společnost, ale už tím, že vypadám jinak, tak jestli to bylo tím, že mě to přešlo, ale... A teď se spíš cítím víc jako Vietnamec, ale přesto nemůžu se srovnat, že bych přišel k Vietnamci (z Vietnamu) a řekl bych: ‚já jsem jako ty.‘ To bych taky nemohl říct.“

U Aleše přetrvává v jeho identitě zmatení, klade si otázku, kam tedy doopravdy patří. Na jeho příkladu je vidět, že etnická identita není jen o tom, jak člověk vidí sám sebe, ale i jak ho ostatní přijímají do své skupiny.

„*Já nikdy nevím, co jako říct. A ještě horší otázka je: odkud jsem. To je opravdu snadnejší otázka. A já nevím říct, jestli z Vietnamu nebo tu a nevím a vždycky váhám. S tím co se cítím být víc – asi Vietnamec, ale taky si tím nejsem úplně jistý, jestli by mi někdo – nějaký Vietnamec řekl, že jsem Vietnamec. [...] ...asi bych nemohl být přijatý – jako kdybych si řekl, že jsem Čech, tak mi řekni – to spíš budu víc jako to – jak to říct – no nevím to slovo.“*

Tazatel: „*Jako že kdybys prohlásil, že jsi Čech, co by Češi řekli?“*

„*No to mi spíš přijde, že by to spíš bylo nepatřičný. Myslíš, že ne? Mně to tak přijde, že kdybych prohlásil, že jsem Čech anebo se cítím jako Čech, tak co by na to lidi řekli (--). [...] Třeba ten vzhled a i když bude výchova podle mě jakákoliv, tak vzhled nedoženeš.“*

²⁹ V literatuře se často tvrdí, že „etnický revival“, tedy návrat ke kořenům, se nejčastěji vyskytuje u třetí generace imigrantů. Tyto generační proměny identity jsou většinou popsány takovým způsobem, že první a druhá generace je obvykle soustředěna na adaptaci na novou kulturu a třetí generace již disponuje luxusem možnosti s nostalgií vyvolávat své kořeny. „*What the son wishes to forget, the grandson wishes to remember*“. Srov. CARTER, Robert T., ed. *Handbook of racial-cultural psychology and counseling: theory and research*, s. 29–30

³⁰ 22 let, v ČR od 8 let

Hedvika³¹ při přemýšlení nad svou identitou vypověděla, že v České republice je to z důvodu fyzické odlišnosti od majority připisovaná identita etnického původu.

„Tak to asi Vietnamka, protože kdybych byla ve Vietnamu, tak tohle nebude identita, ale vzhledem k tomu, že jsem v cizí zemi, tak tohleto mě charakterizuje jako první u Čechů. Když mě uvidí, tak automaticky – to je první identita. To je ten první poznávací znak. Tak to bude asi ono. Jako že jsem Vietnamka.“

V dospívání se u informantů objevovala krize identity z důvodů uvědomění si své odlišnosti. Dospívající člověk se snaží ukotvit sám sebe ve světě skrze identitu „My“. U mladých Vietnamců se tak objevovala touha patřit k nějakému většímu celku, například k třídě ve škole nebo vůbec k české majoritní společnosti, kde vyrůstali. Kvůli svému odlišnému vzhledu však nikdy podle svých slov nebudou moci do české společnosti plně zapadnout, protože identita není pouze přijatá, ale i připisovaná okolím. Češi je pak na první pohled identifikují jako osobu nepocházející z Evropy a ani je nenapadne, že se může jednat o někoho, kdo ovládá český jazyk na úrovni mateřštinu a cítí se být Čechem. Časem si však vytvořili svou jedinečnou smíšenou identitu, která čerpá z obou kulturních světů a většinou ji přijali jako výhodnou pozici pro život.

Návrat do Vietnamu

Z terénních dat vyplynulo, že vztah k teritoriu Vietnamu, se stává spíše symbolickým. Informátoři na něj rádi vzpomínají, ale již by tam trvale žít nechtěli nebo si myslí, že by adaptace na rušné prostředí Vietnamu (které je mnohem živelnější a méně svázané pravidly společenského chování) byla velmi obtížná. Kromě náročné sociální adaptace je tam také naprosto odlišné klima, které odrazuje nejen ty, co strávili v České republice většinu života.

Aneta:³² *„Chtěla by určitě zůstat tady. Nanejvýš by třeba odjela do Německa za strejdou. Ten tam teďka žije a má tam teďka rodinu, tak možná tam, ale do Vietnamu ne podle mě.“*

Tazatel: *„Já jsem třeba slyšela, že se tam chtějí na důchod často vrátit, takhle ti Vietnamci, který sem přijeli si vydělat. Jako že zůstali dýl, než chtěli – měli děti a tak, ale pořád ještě mají tu vidinu, že se do toho Vietnamu vrátěj. Takže to mamka nemá?“*

Aneta: *„Mamka říkala, že ne. Taky mě to docela jakoby udivilo, protože to bych nečekala. [...] Ve Vietnamu je to úplně, úplně ale úplně jinak – všechno. Možná i kvůli tomu. Máma mi říkala, že by nejela do Vietnamu zpátky.“*

³¹ 23 let, v ČR od 11 let

³² 23 let, v ČR od necelých 5 let

Tazatel: „*Ale asi to bere pořád jako svoji vlast nebo ...*“

„*Jo to určitě jako jo. Ale prostě si tady zvykla i na to klima. To je jeden z důležitých důvodů, proč bych neopustila Evropu. A že bych jako jela do Asie a do Vietnamu prostě žít, to ne – že tam je neskutečný horko a vlhko. Strašně nepříjemný! Jako na prázdniny je to supr. Jako jela bych klidně každý prázdniny do Vietnamu, ale že bych tam žila, to si nedokážu vůbec ale vůbec představit.*“

Nikdo z informátorů tedy není s určitostí přesvědčen o tom, že se do Vietnamu jednou vrátí a bude tam žít. V minulosti ho navštívili všichni a v budoucnu by se tam opět rádi podívali, ale momentálně se to jeví jen jako krátkodobé návštěvy.

Miriam³³: „*No a jinak – byla jsem ve Vietnamu asi dvakrát. Dvakrát s rodiči a jednou se ségrou. Brala jsem to spíš jako dovču, protože já mám tady už přátele a vlastně i rodinu a brala jsem: ‘jó když jedeme do Vietnamu, tak navštívím příbuzný a pojedeme k moři’.* [smích] *Brala jsem to jako dovču a ne jako že návrat k domovu nebo něco takovýho.*“

Informátoři často uváděli, že vietnamské myšlení je mnohem „vychytralejší“ než to české. Kdyby se tedy vrátili do Vietnamu, měli by problém s adaptací na toto odlišné sociální nastavení ve společnosti.

Helena:³⁴ „*Když jsem byla malá, tak já už jak jsem poznamenaná tou českou kulturou, tím českým myšlením, tak mám tendenci být upřímná a jakoby nedělat žádný takový ty – šedá eminence, za žádama a tak. (--)* *ve Vietnamu říkat jako ,hanta’ jakoby přímá. Jo prostě nedělat žádný techtle mechtle za žádama. No a mě vždycky říkali, že jsem ,[její skutečné jméno] to’ neboli ,hloupá Helena,’ protože jsem se neuměla chovat jako ty vychytralý vietnamský děti. A neměla jsem to vychytralý vietnamský myšlení. No takže jsem taková jako spíš Češka. Neumím být vychytrala jako oni.*“

Argumentací proti návratu do Vietnamu je, že v ČR má člověk větší šanci žít na vyšší životní úrovni díky lepším pracovním příležitostem. Ve Vietnamu je velmi rozšířená chudoba a v kombinaci s vysokou konkurencí tam panují velmi nepříznivé podmínky pro uplatnění na trhu práce.

Hedvika:³⁵ „*Takže jako v budoucnu když budu mít třeba vystudovanou vysokou školu – zůstat tady – jo je tady větší příležitost získat lepší práci než ve Vietnamu, protože tam je hodně, vysoký počet obyvatel, nějakých devadesát milionů. Tam je těžká konkurence, tady je to lepší. Ale nevím, jestli se mi chce žít tady v tomhle stresu a ve společnosti, kde si připadám rozdílná. Že nezapadám přímo do té společnosti, i když teď kdybych měla jet do Vietnamu, tak*

³³ 25 let, v ČR od 9 let

³⁴ 23 let, narozena v ČR

³⁵ 23 let, v ČR od 11 let

jsem zas jiná. Je to zase problém, protože jsem tam hodně dlouho nebyla, mám jiné chování, jiné zvyky, takže zase je tam nějaká diskriminace – určitě bude. Je to takové těžké.“

Informátoři si již navykli na české prostředí, a tím změnili i své vzorce chování, což by ve Vietnamu mohlo bránit adaptaci. Sekundární socializace v České republice Hedviku připravila o vlastnosti, které jsou podle jejích slov pro přežití ve Vietnamu nezbytné.

„No, a kdybych měla jet do toho Vietnamu, tak já bych se tam cítila jak – nevím, jestli se to takhle v Česku říká: jak koloušek? Takové zmatené kuřátko, které – na které potom útočí ty dravci kolem. Takže co jsem tady poznala, tak Vietnamci jsou hodně mazaní – vychytralí, zatímco Evropané nebo Češi jsou jako hodně upřímní a tolik nepodváděj, zatímco v tom Vietnamu to je... Tady v Česku taky podváděj, strašně v obchodech a tak, ale ve Vietnamu je to ještě jiný – jiná úroveň. Takže já kdybych se teď vrátila do Vietnamu, tak pár let, dva nebo tři roky, by mě oškubali [smích], než se dám dohromady, ale zase zůstat v Česku... [zklamání] Něco se mi na tom nelíbí, no. Že to není přímo ono, není to takové to ideální místo na život pro mě.“

Informátor Aleš³⁶ o zemi původu a vietnamských komunitách v zahraničí řekl velmi zajímavou věc, která vysvětluje, proč může být návrat do Vietnamu náročný i pro první generaci vietnamských vystěhovalců, kteří stráví v zahraničí mnoho let.

„On je to takovej syndrom těch enkláv nebo kultur, který se stěhují pryč. To si myslím, že říkal i táta, ale vlastně každá kultura, která se stěhuje pryč a bere s sebou to, co zažila v té době, tak prostě se snaží – nebo mě přijde, že se snaží konzervovat to co jako s čím odešla a snaží se to tam někde jinde zachovat. Ale přitom ta kultura, odkud přišli, se vyvíjí a oni se vlastně nevyvíjí tady. Ano, oni vstřebávají to, co je tady, ale nevyvíjí se tím směrem, kterým se vyvíjelo vlastně ta původní. Prostě spousta vietnamskejch nebo americkéjch Vietnamců, kteří přijeli jinde a přijedou do Vietnamu – prostě úplně si myslej: ‘co se tady stalo?’ A přitom je to ten samej národ, ale úplně jakoby s jiným – sice stejným základem, ale tady se to vyvíjelo, tady to vstřebává a nějakým způsobem se to vyvíjí. Ale když se to tak jako vezme, tak je to tady čistší – nebo čistší je blbý slovo, ale takový zakonzervovaný. Že když přijeli rodiče, to jsou podle mě, co bych řek – podle mě osmdesátá léta vietnamská. Ale tím, že jsme začali přijímat tu českou kulturu nějakým způsobem, tak jako postupně, to je jakoby šlo... To už ale není ten Vietnam, který se oni snaží zakonzervovat. „

Návrat do Vietnamu se tedy zdá čím dál tím méně pravděpodobný, čím déle informátoři nebo i jejich rodiče setrvávají v České republice. Obecně informátoři vypovídali o tom, že

³⁶ 22 let, v ČR od 8 let

si již zvykli na mírný podnebný pás, orientují se lépe v české společnosti a v České republice seženou lépe práci než ve Vietnamu.

Důležitá úloha jazyka

Teritoriální neboli regionální identita je jednou z dimenzí identity člověka, která stejně jako ostatní její složky strukturuje jeho osobnost. Jedná se vlastně o jeden z prvků etnické identity, kde může hrát důležitou ale i nevýznamnou roli vedle jazyka, náboženství, společného původu a jiných atributů. U informátorů se neprojevovaly sklony k silné teritoriální identitě.³⁷ Spíš šlo o soubor sociálních faktorů, které určovaly míru identifikace s určitým prostorem (Českou republikou, Vietnamem nebo menším či větším regionem). Hlavní roli v této identifikaci představuje zejména jazyk, který coby vstupní dveře pro integraci otevírá mladým Vietnamcům svět české společnosti, jenž jejich rodičům zůstává většinou skryt. Přes toto chápání druhých skrze komunikaci se pak vytváří vědomí vlastní etnické identity, jejíž složkou je právě i identifikace s teritoriem, kde dané etnikum či národ žije. Aneta³⁸ se například cítí být více jako Češka, jelikož češtinu ovládá na vyšší úrovni než vietnamštinu.

„Já jsem všude byla jakoby jedna z nejlepších v češtině. Učitelky vždycky říkaly: ‚podívejte se na Vietnamce! Když oni to dokážou, tak vy taky!‘ [smích] Vždycky přirovnávala: ‚Vietnamci mají jedničku a ostatní maj pětky.‘“ [smích] [...]

Tazatel: *„Jakou máš úroveň vietnamštiny? Jak bys to zhodnotila?“*

„Já vlastně ani nevím. Počkej, B1 je mírně pokročilá nebo pokročilá už? Já už nevím, ale dejme tomu že jsem pokročilá. Že jsem jakoby – aktivní vietnamštinu umím celkem, ale spíš jako takovou tu hovorovou, co se běžně používá – běžná mluva. A jakoby psaní mi nejde moc, interpunkce mi nejde. A čtení mi jde pomalu, ale zase takový ty – umím ty základní slovíčka. Jako nejsem moc dobrá ve vietnamštině.“ [...]

Tazatel: *„A umíš dialekt nebo tu spisovnou formu vietnamštiny?“*

„Já ani nevím, co umím. [smích] Já myslím, že to je jakoby hanojský dialekt, ale já nevím, jestli mluvím spisovně.“

Jazyk je tedy bezpochyby jednou z nejdůležitějších složek úspěšné integrace do společnosti. Tato kompetence pak zakládá pocit sounáležitosti s danou společností.

Dan:³⁹ *„Myslím, že právě vždycky je právě ten jazyk důležitý – vždycky. Prostě když jsi u Vietnamců, tak musíš mluvit tím jazykem. Ten slang i tam občas hodíš. U Čechů taky, jo*

³⁷ Blíže k teritoriální identitě srov. ROUBAL, O. Teorie pro všechny: Když se řekne identita...regionální identita. (III. část). In: *SOCIOweb – sociologický webzín*. [online] Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. [cit. 25. 9. 2013] Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=138&lst=103>>.

³⁸ 23 let, v ČR od necelých 5 let

³⁹ 24 let, v ČR od 10 let

abys tam zapad'. Takže je to důležitý. Jsou to detaily, ale velice důležitý. A navíc musíš mít ty známý v tom okruhu. Vietnamci – bezpochyby mám, jo, Češi taky, takže nikdy jsem neřešil problém, kam patřím, protože já můžu patřit, kam chci, což je strašná výhoda.“

Protože informátoři ve většině případů deklarovali podobnou úroveň češtiny a vietnamštiny, nachází se jejich etnická identita někde na pomezí. Jazyk je tedy důležitou součástí etnické identity a zprostředkovaně má vliv i na teritoriální identitu, protože čím lépe mladý Vietnamec jazyk umí, tím více cítí, že zapadá do české společnosti, a tím více se také identifikuje s teritoriem České republiky. Co všechno má ale vliv na úroveň znalosti češtiny u druhé generace Vietnamců?

České babičky a jejich úloha při socializaci vietnamských dětí

Zajisté se do schopnosti adaptace na český jazyk a kulturu promítne, jestli vietnamské dítě strávilo určitý čas u tzv. „české babičky" nebo „české tety" a jaký vztah k takové paní na hlídání mělo. Pravděpodobně právě díky silnému poutu ke své „české babičce" se Aneta⁴⁰ identifikuje s českou kulturou a normami chování mnohem více než s těmi vietnamskými, a také ovládá tak perfektně český jazyk (z informátorů hovořila česky spolu s Helenou určitě nejlépe). Tyto paní na hlídání se tedy v určitých životních obdobích mohou podílet na socializaci vietnamských dětí a předávání kulturních hodnot i ve větší míře než časově vytyžení rodiče.

„Protože třeba když jsem byla ve školce teprv, tak to má hodně dětí vietnamských, že rodiče na ně nemaj čas a samozřejmě nechtěj po nich, aby byly celej den v práci s nima. Takže často udělaj to, že vezmou ty děti k nějakým babičkám – českým, se říká. A že je pak jakoby tam nechají, třeba přes celý týden a až o víkendu si je vezmou domů. No a je to takový jakoby – pro ty děti je to, že se integrujou do tý český společnosti. Protože ty babičky samozřejmě vyvářej česká jídla, mluví s nima, takže se tím naučí i jazyk. No a pak ti rodiče nemaj taky tolik práce, že jo. Že se můžou věnovat tomu obchodu. Takže to jsem byla asi u dvou babiček takhle.“

Takto mluvila Aneta o své české babičce:

„A byla strašně hodná a byla prostě – fungovalo to tak, že jsem vždycky po škole byla ve družině a buď pro mě přišla ona, nebo její manžel. [...] A vlastně je fakt jako moje babička. Ona je taková moje babička a taková supr babička, že je to spíš jako kamarádka. Že se jí můžu svěřit se vším. Když jsem měla problémy doma, tak jsem taky šla za ní. Když jsem v pubertě byla našťvaná na mámu a byla jsem vlastně našťvaná na celý svět, tak jsem odešla

⁴⁰ 23 let, v ČR od necelých 5 let

jeden den z domova a šla jsem k Marušce. [smích] No mámě bylo úplně jasný, kde mě má hledat. Takže mám k ní hodně vřelý vztah. Ségra tolik ne, co si uvědomuju, tak jako pro mě to byla asi možná i zčásti máma, protože mě i zčásti vychovávala, tím že jsem u ní byla celý den. Ségra k ní možná nemá takový vztah, protože má jakoby mě – že já jsem jí trochu vychovávala a máma když neměla čas, tak jsem byla vlastně u Marušky furt. O prázdninách mě brala na chatu, na nějaký výlety mě brala. Takže Marušku si nemůžu vynachválit.“

Tety na hlídání českého původu tak mají nezanedbatelný vliv na to, jak se děti integrují do české společnosti. Jejich prostřednictvím se mohou naučit jazyk, kulturním zvykům, českým normám chování a v neposlední řadě také seznámí vietnamské dítě s českou kuchyní ve své tradiční poctivé podobě (školní jídelny jsou přeci jen chabá náhražka). Pokud je vztah s touto paní kladný, podporuje to řetězení další pozitivních emocí v souvislosti s českou kulturou a identitou.

Čeští přátelé coby pomocníci socializace a výborní učitelé češtiny

Pro osvojení češtiny jsou důležité kontakty s českými vrstevníky, protože jde o jednu z nejsilnějších motivací se jazyku naučit. To představuje účinný způsob jak se integrovat do české společnosti.

Dan:⁴¹ „*No a jak jste menší jako dítě, takový živý, tak si kamarády seženete hned. Prostě jdete ven a už máte kámoše hnedka a druhý den zase a hnedka a oni už vás prostě znaj. A jsou na vás zvyklí. A tam jsem měl první české kamarády [v Ostravě]. Ti mi fakt pomohli zintegrovat. Myslím, že jsem si na to hodně rychle zvykal. Po půl roce jsem mluvil celkem plynnule česky, sice špatně, ale mluvil jsem. Po dvou letech to bylo už o dost lepší, takže... Nemá cenu, když chcete se naučit nějaký ten jazyk, nemá cenu brát si tužku a papír do ruky a psát si ty slova. Běžte ven a kecejte. Hlavně buďte ukecaný a hodně naslouchejte, vyptávejte se a ono se to nějak – časem se to dítě naučí rychle. Takže s češtinou jsem neměl problém. Jo myslím, že ta jazyková bariéra je ta největší vůbec. Když prostě jdete do nějaké země a neumíš a nepokecáš si, tak je to těžký. Jo, a když přes tu bariéru projdeš, tak je to otevřený, že jo.“*

Informátoři měli často víc českých kamarádů hlavně proto, že v jejich okolí se vždy vyskytovalo více Čechů než Vietnamců (naopak to má Hedvika⁴², která se pohybuje spíše ve vietnamské komunitě a s Čechy se stýká vlastně jen ve škole). Spřátelení se s Čechy je vý-

⁴¹ 24 let, v ČR od 10 let

⁴² 23 let, v ČR od 11 let

znamných faktorem pro dobré naučení se jazyka a velká motivace pro jeho zdokonalování, které v sociálních interakcích přichází u dětí víceméně samovolně.

Vnímání domova

Informátorka Helena⁴³, která se v ČR narodila, a u které se nabízí předpoklad, že by mohla být označena termínem „banánové dítě“, si ovšem své vietnamské kořeny uvědomuje, Vietnam několikrát navštívila a vietnamštinu ovládá na slušné úrovni. Hedvika⁴⁴, coby Helenin protipól v době příjezdu do ČR, k tématu domov u své generace vypověděla:

„Zatímco pro nás, jako tu druhou generaci, je to ještě takové zmatečné, protože třeba pro ty, co se tady narodili, tak ti vnímaj Česko jako domov, a když jedou do Vietnamu, tak to je pro ně cizina. A neuměj pořádně vietnamsky, neznaj to prostředí. Když k nim přiběhne prase tak... [smích] nebo štípně nebo uvidí pijavici, tak se zaleknou. [...] Já nevím jestli je Česko, jestli považuju Česko zrovna za přímo svůj domov, ale jsem na něj zvyklá. Zvykla jsem si na prostředí, na to jak to tu chodí, jak se mám chovat na veřejnosti a jak se mám chovat v domácnosti Čechů. Ale pořád je to – pořád to nemám v krvi. Možná bych si na to zvykla, ale to bych potřebovala žít izolovaně od vietnamské komunity a jenom v té české – jenom v tom českém prostředí. Tady žiju, že jo, se svou rodinou, tak tradice furt vietnamské – to přemýšlení taky občas spíš vietnamské než české. Takže já abych řekla, tak přímo domovem bych tomu tady neříkala. Ani ten Vietnam nevím, jestli je ještě mým domovem. Já jsem takové to ztracené dítě.“ [smích]

Teritoriální identita je spojena s prožíváním emocionálních vazeb, jak to dokládá informátorka při vyprávění o návštěvách městečka, kde prožila dospívání.

Helena:⁴⁵ *„...sice třeba necítím domov tam u nás v těch nemovitostech, ale cítím takový to – když někoho potkáš a ten člověk se s tebou dá do řeči a usmívá se na tebe. Že cítíš jako, ne domov, ale cítíš – jako určitým způsobem to je taky takový to hřežení u srdce jo, že to není jako cizí místo, ale prostě s tím člověkem cítíš něco jako víc...“*

Nesmírně důležité jsou sociální vazby, které z určitého místa vytvářejí domov.

Miriam:⁴⁶ *„Beru spíš domov tam, kde mám rodiče, příbuzný a přátele, což asi už Česko беру jako svůj vlastní domov. [konkrétně Plzeň, protože tam se koncentrují všichni pro ni důležití lidé] Určitě stoprocentně bych už nechtěla vrátit a žít jako ve Vietnamu, protože jak bych asi tam našla práci, jak bych tam mohla bydlet třeba s přítelem a tak?“*

⁴³ 23 let, v ČR od 4 let

⁴⁴ 23 let, v ČR od 11 let

⁴⁵ 23 let, narozena v ČR

⁴⁶ 25 let, v ČR od 9 let

Aleš:⁴⁷ „*Asi rodinu. Okolí kolem tý rodiny – všechno vlastně. Asi večeri rodinnou – žádnou speciální prostě že se (--)* spolu a povídáme si, co se během toho dne stalo a takovýchle věci. To je pro mě asi domov no. To může bejt v podstatě kdekoliv. Že to určitě nemusí bejt na jednom místě, ale prostě když jsou okolo tebe lidi, u kterých máš – já nevím jak to říct, si ceníš a takhle, tak to je ten domov pro mě.“

Jak je vidět, na vnímání domova má vliv velké množství faktorů, které pak tvoří specifické životní kontexty pro vnímání sociokulturního prostoru a identity mladých Vietnamců. „Etnický revival“ byl v mírně podobě zaznamenán již v samotné druhé generaci.⁴⁸ Podle informátorů přicházel přibližně po období puberty, kdy toužili patřit do české společnosti a nelišit se od ostatních. V té době se začali více přiklánět ke svému vietnamskému původu a být na něj skutečně hrdí. Dá se tedy říci, že i když si většina informantů ze země svého původu rozhodně nechce vytvořit místo pro život, je pro ně důležitým zdrojem identity a „pocitu zakořeněnosti“. Jak informátoři vypověděli, vnímání dvou rozdílných domovů přijímá většina jako výhodu, protože mají rozšířený horizont o další žitý svět.

Závěr

V předložené studii byla zkoumána teritoriální identita příslušníků vietnamského etnika, kteří patří do druhé generace. Pocit příslušnosti k určitému místu, lze považovat za důležitou komponentu identity etnické. Z rozhovorů se daly identifikovat dvě hlavní polohy „domova“: Česká republika a Vietnam (pouze doplňkově menší region jako je město). Z dat vyplynulo, že pro vzorek informátorů je při definování „domova“ důležitější než samotné teritoriálně vymezené místo spíše sociální rozměr tohoto pojmu. Česká republika se tedy pro ně stala domovem jejich každodenního života, kde mají rodinu, přátele, školu a ve většině případů pravděpodobně i budoucnost. Zatímco Vietnam je místem vzpomínek z dětství a z jeho návštěv. Z Vietnamu se tedy postupně stává domov symbolický, kam se již většina informátorů nechce vrátit a přenést tam tak svou každodennost.

Jako další významné faktory pro adaptaci na Českou republiku a jejího vnímání coby domova se ukázaly následující kategorie: čas strávený ve Vietnamu, touha někam patřit, jazyková kompetence v českém jazyce, fenomén českých babiček a tet, převažující české okolí a vlastní fyzický vzhled. Informátoři, kteří strávili kratší čas ve Vietnamu, mají silnější vztah k České republice a „češství“. Touha někam patřit, jež se velmi silně vyskytuje zejména v době dospívání, figuruje také jako faktor k příklonu k české identitě, protože dítě trávící většinu času v české třídě mezi českými vrstevníky mezi ně chce zapadat a být bráno jako

⁴⁷ 22 let, v ČR od 8 let

⁴⁸ Obvykle se vyskytuje až u generace třetí.

člen kolektivu. Důležitým faktorem je rovněž úroveň češtiny, která značně ovlivňuje schopnost zapadnout do české společnosti, neboť Češi chápou znalost jazyka jako jeden z předních atributů své etnické identity. Toto se úzce prolíná s kategoriemi českých babiček a etnickým zařazením přátel, protože díky době strávené s českou paní na hlídání a českým přátelům se mladý Vietnamec češtinu naučí relativně rychle a na vysoké úrovni. Trvalou připomínkou etnických a kulturních kořenů rodiny, z které jedinec pochází, je vzhled, který také figuruje jako bariéra pro plné přijetí české identity.

Vnímání domova u potomků vietnamských imigrantů do ČR je tak ovlivněno celou řadou faktorů, které u vzorku informátorů vedly ke smíšené etnické identitě a vnímání dvou kvalitativně odlišných domovů, kdy častěji již byla upřednostněna Česká republika, neboť v ní dotazovaní prožívají svou každodennost. Každý jedinec pak představuje jedinečný mix a záleží na konfiguraci výše zmíněných vlivů a jeho vlastní osobnosti, ke které etnické a teritoriální identitě se přiklání více. Z literatury i z badatelského výzkumu vyplynulo, že identita je dynamický proces, který se během života neustále redefinuje a proměňuje, proto jedině čas ukáže, kam se bude ubírat etnická a současně teritoriální identita vietnamských obyvatel v ČR dál.

Seznam použitých zdrojů

- ASSMANN, J. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. 1. vydání. Praha: Prostor, 2001. 317 s. ISBN 80-7260-051-6.
- ATKINSON, R. *The life story interview*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publication, 1998, 97 s. ISBN 0-7619-0428-x.
- BITTNEROVÁ a MORAVCOVÁ, M. (ed.) *Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*. 1. vydání. Praha: FHS UK, 2010. 314 s. ISBN 978-80-87398-08-1.
- BROUČEK, S. *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. [online] Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003. [cit. 15. 9. 2013] 119 s. (PDF) Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/107/vietnamska_etnika.pdf>.
- BROUČEK, S. *Český pohled na Vietnamce: mediální obraz Vietnamu, Vietnamců a vietnamství*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2003. 478 s. ISBN 80-85010-46-1.
- CARTER, Robert T., ed. *Handbook of racial-cultural psychology and counseling: theory and research*. Hoboken: Wiley, 2005. 2 sv. (xxviii, 448, xxx, 567 s.). ISBN 0-471-65625 9.
- ČERNÍK, J., IČO, J., KOCOUREK, J. *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jiří Kocourek, Eva Pechová. 1. vydání. Nakladatelství H&H Vyšehradská, s.r.o., 2006, dotisk 2007. 222 s. ISBN 80-7319-055-9.
- HENDL, J.. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. 277 s. ISBN 80-246-0030-7.
- KLUSÁKOVÁ, L., ed. a ELLIS, Steven G., ed. *Frontiers and identities: exploring the research area*. Pisa: Edizioni Plus – Pisa University Press, 2006. xv, 214 s. ISBN 88-8492 405-7.
- MARTÍNKOVÁ, Š. *Vietnamská komunita v Praze*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 1. vydání. 2010. 48 s. ISBN 978-80-85394-72-6.
- NOŽINA, M. a KRAUS, F. *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře: případ České republiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009. 124 s. ISBN 978-80-86506 82 1.
- NOHEJL, M. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. 117 s. ISBN 80-86429-02-4.
- PECHOVÁ, E. *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. [online] Praha: La Strada Česká republika, o. p. s., 2007. [cit. 12.11. 2013] 64 s. (PDF) Dostupné z:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/Zprava_migrace_Vietnam.pdf>.

RIESSMAN, Kohler C. *Narrative analysis*. Newbury Park: Sage Publications, 1993, 79 s. ISBN 0-8039-4754-2.

ROUBAL, O. Teorie pro všechny: Když se řekne identita...regionální identita. (III. část). In: *SOCIOWeb – sociologický webzín*. [on-line] Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. [cit. 25. 9. 2013] Dostupné z:

<<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=138&lst=103>>.

SCHÜTZE, F. Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf* (20): 36 odst. 1999.

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. 1. vydání. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

SVOBODA, M. Biografická metoda v antropologii. *AntropoWebzín*. [on-line] 2007, 2-3. [cit. 11. 10. 2013] ISSN 1801-8807. Dostupné z: <<http://antropologie.zcu.cz/biograficka-metoda-v-antropologii>>.

SZALÓ, C. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 175 s. ISBN 978-80-7325-136-9.